

КУЛЬТУРА ТА МИСТЕЦТВО: СУЧАСНИЙ НАУКОВИЙ ВИМІР

Лавренюк В. В.

Вступ

У скарбниці духовних цінностей кожного народу чільне місце посідає державна мова, оскільки виконує в людському суспільстві цілий ряд надважливих функцій: крім комунікативної, засобу спілкування і порозуміння між людьми, це і мислетворча, і пізнавальна, і філософко-світоглядна, ідентифікаційна, етична, естетична, експресивна, волюнтаривна, виховна, і певна річ, державотворча функції. Нам, громадянам України, в такий буремний і трагічний для нашої держави час, – війни проти московської агресії з її «денацифікацією» та «денационалізацією», – треба пам'ятати в першу чергу, оскільки наразі це питання військової і ментальної перемоги Держави Україна. До того ж, дбати про чистоту й високу мовну культуру – це дбати про культуру взагалі в усіх сферах суспільного життя. Дбати про очищення мови від усякого засмічення й про дальше піднесення її культурного рівня – це обов'язок усього українського суспільства, не кажучи вже про тих людей, що безпосередньо працюють над мовою – вчених-мовознавців, письменників, журналістів, дикторів, працівників редакцій і видавництв, викладачів середніх і вищих закладів освіти. Адже від мови наших підручників, газет, науково-популярної і художньої літератури залежить, чи мова мільйонів читачів удосконалюватиметься й збагачуватиметься, чи, на жаль, засмічуватиметься. До того ж, високою культурою мовлення мають відзначатися публічні виступи найвищих посадовців. Неприпустимо, щоби поважні державні мужі на міжнародних заходах дозволяли собі застосування обценної лексики, а точніше, брутальну московську лайку й мову криміналітету, що є порушенням морально-етичних, естетичних, виховних норм, і аж ніяк не корелюється з нормами дипломатичного протоколу. Знижена лексика псує імідж української влади на міжнародному рівні і принижує громадян-патріотів України. Мова – надзвичайно тонкий інструмент, яким треба володіти досконало. В одних устах вона звучить з такою силою, що, кажучи словами Івана Франка, «мов трубою міліони зве за собою»¹, в інших – лише ріже слух.

¹ Франко І.Я. Гімн. *Зібрання творів у 50-ти томах*. Київ: Наукова думка, 1976. Т. 1. С. 22.

На превеликий жаль, незважаючи на прийняті закони щодо мовного питання, функціонування державної української мови в Україні, і наприкінці третього року кровопролитної російсько-української війни у південних регіонах нашої держави ми скрізь у побуті чуємо спілкування російською мовою, «как привыкли», а російсько-український суржик виявився доволі живучим в усіх сферах суспільного життя, професійного зокрема, при вивченні фахових дисциплін. За таких умов дуже повільно відбуваються позитивні зрушення в культурі мовлення українських школярів і студентів, їх досконалого володіння державною українською мовою.

1. Українсько-російський суржик у професійній сфері

Дисципліна «Українська мова (за професійним спрямуванням)» є необхідною складовою частиною вивчення циклу загальної підготовки обов'язкової частини навчального плану для студентів закладів вищої освіти.

Її мета – формування професійно-комунікативної компетентності та набуття комунікативного досвіду, що сприяє ефективній самореалізації та підвищенню конкурентоздатності сучасного фахівця; практичне оволодіння правилами академічного письма, офіційно-ділового, наукового, розмовного стилів української мови, що забезпечить професійне спілкування на належному мовному рівні. Її завдання:

- вироблення навичок оптимальної мовної поведінки та академічної доброчесності у професійній сфері;

- вплив на співрозмовника за допомогою вмілого використання різноманітних мовних засобів;

- розвиток мовнокомунікативної, текстової, термінологічної, лексикографічної культури дослідника у галузі створення письмових текстів академічного характеру;

- оволодіння культурою монологу, діалогу та полілогу;

- ефективне сприйняття, відтворення та продукування фахових текстів;

- засвоєння лексики і термінології свого фаху;

- вибір комунікативно виправданих мовних засобів.

Студенти мають знати:

- роль української державної мови у професійній діяльності;

- норми сучасної української літературної мови;

- стильові різновиди сучасної української мови,

- правила укладання та оформлення ділової документації відповідно до чинних стандартів;

- фахову термінологію.

Студенти мають вміти:

- дотримуватись вимог культури усного й писемного професійного мовлення;
- оперувати фаховою термінологією;
- складати та редагувати наукові та фахові тексти;
- опрацьовувати інформаційні джерела та складати їхні бібліографічні описи;
- цитувати відповідно до українських та міжнародних стандартів;
- згортати наукову інформацію шляхом анотування, реферування та конспектування;
- складати ділові документи відповідно до комунікативної ситуації та мети.

Проте вельми дивує позиція Міністерства освіти і науки України стосовно місця української мови в програмах вищої школи. Наприклад, дисципліну «Українська мова (за професійним спрямуванням)» викладають на I-III курсах (на різних спеціальностях по-різному), причому, на її вивчення виділено всього 90 годин, а це мізерна кількість, враховуючи її мету і завдання. До того ж, іспит замінено заліком. У результаті переважна кількість наших студентів продовжує говорити українсько-російським суржилом. Для того, щоб навчити студентів правильно застосовувати професійну й офіційно-ділову термінологію, грамотно застосовувати мовні норми усно і письмово, укладати ділові папери (листи, службові записки, заяви, протоколи, резюме тощо), треба не зменшувати кількість навчальних годин на лекції, практичні заняття, самостійну роботу, а значно збільшити. Замість заліку запровадити усний іспит. Та й самі програми (з української історії, літератури, мови середньої, не лише вищої школи) докорінно переглянути й оновити. Лише такий, серйозний і вдумливий підхід має дати підстави для суттєвого підвищення культури українського мовлення серед учнівської і студентської молоді, майбутніх інженерів, держслужбовців, працівників сфери обслуговування тощо.

Надзвичайно важливим моментом роботи викладача-мовника є вироблення орфоепічних норм, правильного наголосу в словах. Часто чуємо в мовленні студентів (і не лише):

Перепис замість *перепис*
рукопис замість *рукопис*
показ замість *показ*
приріст замість *приріст*
креміль замість *креміль*
середина замість *середина*
різкий замість *різкий*

старий замість *старий*
новий замість *новий*
засув замість *засув*
малий замість *малий*
щипці замість *щипці*
тощо.

Таке порушення норм українського наголосу відбувається, певна річ, під впливом російської мови. Ще, на жаль доволі часто трапляються в письмових роботах і усному мовленні студентів такі «чорні перли»:

- *ведучий спеціаліст* – *провідний спеціаліст*;
- *прораб не підписав* – *виконроб не підписав*;
- *профсоюзний комітет* – *профспілковий комітет*;
- *ми працювали зверху плану* – *ми працювали понад план*;
- *зверхурочні години* – *понадстрокові години*;
- *вредне для здоров'я людей виробництво* – *шкідливе для здоров'я людей виробництво*;
- *підбирати кадри* – *добирати кадри*;
- *у нас нехватка робочих* – *у нас не вистачає (бракує) робітників*;
- *на заводі потрібні зборицики* – *на заводі потрібні складальники*;
- *кровельні роботи* – *покрівельні роботи*;
- *крановицики* – *кранівники*;
- *бригада каменщиків* – *бригада мулярів*;
- *працює на залізній дорозі* – *працює на залізниці*;
- *покрасочний цех* – *фарбувальний цех*;
- *кузнечний цех* – *ковальський цех*;
- *штамповочний цех* – *штампувальний цех*;
- *сборочний цех* – *складальний (збиральний) цех*;
- *літейка стоїть* – *ливарня стоїть (не працює)*;
- *смазочні матеріали* – *мастильні матеріали*;
- *металічний каркас* – *металевий каркас*;
- *отв'ортка* – *викрутка*;
- *гвозді* – *цвяхи (гвіздки)*;
- *сильніше нажати на ричаг* – *сильніше натиснути на важіль*;
- *горюча суміш поступає в циліндр* – *пал ьна суміш надходить у циліндр*;
- *треба зробити пару оборотів* – *треба зробити кілька обертів і т. ін.*

Чимало труднощів виникає у студентів під час правильного добору синонімів, на які українська мова надзвичайно багата. Доволі часто перевагу надають якомусь одному слову із синонімічного ряду, до того

ж, не найкращому. Пояснити це можна і недостатнім рівнем володіння українською мовою, і впливом інших мов, і невибагливістю в доборі засобів мовного спілкування.

Часто плутають студенти слова **башта** і **вежа**. Обидва вони відповідають російському іменникові **башня**. Але слово **башта** треба ставити там, де мовиться про військові споруди давноминутих або минутих часів загальної й української історії (доба Козаччини). Слушним це слово буде, й у сучасній військовій техніці (наприклад, **башта** в танку). А ось там, де йдеться про будови, що втратили військове значення, або про архітектурні об'єкти, надто готичного типу, більше пасуватиме слово **вежа**. Так само в технічних конструкціях слід користуватися словом **вежа**, наприклад, *телевізійна вежа, вежа підйомного крана*.

Так само часто не помічають різниці між словами **замісник** і **заступник**. Замісник – людина, яка тимчасово виконує чийсь обов'язки (є замість когось): *«Практикант працював як замісник учителя»*.

Одне із значень слова **заступник** *«офіційна назва особи, що заступає якогось начальника, керівника»*. Заступник здебільшого відає певними ділянками роботи, має певне коло обов'язків. Заступник працює одночасно з начальником, тому це слово входить у словосполучення, які є назвами посад:

«заступник декана», «заступник директора», «заступник головного редактора», «заступник прокурора».

Українське слово **зустрічатися** помилково вживають як відповідник до всіх значень російського **встречаться**. Подумаймо і зробімо правильний висновок: зустрічаються тоді, коли є якась зустріч. Речення *«У книзі зустрічаються цікаві факти»; «Він зустрівся з труднощами»* неприродні, хоч усі слова українські. Зміст фраз можна передати по-різному: *«У книзі трапляються цікаві факти», «має труднощі», «зіткнувся з труднощами»*. А **зустрічаються**, насамперед, люди: *«зустрілися спортсмени», «вони зустрілися, щоб поговорити», «зустрівся поглядом з колючими очима»*. Тож будьмо уважними і дбаймо, щоб, як писав Антоненко-Давидович, не зустрічалися без зустрічі.

Не слід також забувати й про те, що не є взаємозамінними словами **об'єм** і **обсяг**. Вони розрізняються за значенням, а відповідно – й здатністю сполучуватися з іншими словами. **Об'єм** – «величина у довжину, висоту і ширину, вимірювана в кубічних одиницях». Вживається у сполученнях: *«об'єм конуса, куба, циліндра, колби, посудини, печі, тіла, серця, мозку, повітря, рідини»*, **об'єм** може бути великим, малим, значний, повним, середнім. Нормативними є вислови:

«визначити об'єм чогось», «циліндр об'ємом 400 кубічних сантиметрів», «тіло в об'ємі має п'ять кубічних дециметрів», «об'єм повітря збільшується при нагріванні» та ін.

Обсяг – взагалі «розмір, величина, кількість, значення, важливість, межі чогось». Вживається зі словами: «обсяг роботи, капіталовкладень, будівництва, бюджету, заготівель, промислової продукції, знань, інформації, брошури, книжки, рукопису, поняття, слова, навантажень», **обсяг** може бути величезний, значний, невеликий, середній. Можна сказати: «визначити обсяг», «підрахувати обсяг», «величезна за обсягом і значенням праця», «у повному обсязі», «брошура обсягом 20 сторінок». Уживання таких словосполучень, як «об'єм робіт», «об'єм інформації» (потрібно: **обсяг**), а також «розмір статті», «розмір книги» є порушенням норми.

Окремою темою розмови є вживання паронімів. Їх звукова близькість спричинює семантично неприпустиме вживання один замість одного, що призводить до ще більшого затемнення змісту висловлювання. Наприклад, за сучасними нормами **адрес** і **адреса** розрізняються значенням і сполучуваністю.

Адрес – це письмове вітання особі, організації, переважно з нагоди ювілею: «адрес ювілярові», «адрес гарно оформлений», «адрес від колишніх студентів», «адрес з нагоди п'ятдесятиріччя».

Адреса – місце проживання чи перебування особи, місце знаходження установи; напис на конверті, бандеролі, пачці тощо. «Не знаю точно Вашої адреси», «адреса нашої установи», «жити (проживати, мешкати) за адресою», «надсилати на адресу»; уживаючи це слово в переносному значенні (тобто сказане стосується мене), говоримо: «це сказано на мою адресу» (а не «сказано в мою адресу», «сказано в мій адрес»).

Можна сказати: *«ще не написали адреса»* (тобто не виготовили письмового вітання) і *«ще не написали адреси»* (не заадресували листа, бандеролі, пачки).

А плутають ці слова тому, що в російській мові у першому і в другому значеннях вживається одне слово – **адрес**.

Так само і близькі за звучанням слова **освітлений** // **освічений**, історично споріднені, але за існуючими нормами вживаються в різних значеннях. **Освітлений** – *«який стає видимим, бо на нього падає світло»*. **Освітленим** може бути *будинок, зал, коридор, вулиця, площа, парк*. Можна сказати *«освітлена вогнем, полум'ям, прожектором, сонцем»*, а в переносному значенні – *«щастям, радістю, благородством»*. Це слово вживається ще на означення рідини, з якої вилучено сторонні домішки, внаслідок чого вона стала прозорою, світлою (*«освітлена вода», «освітлений сік»*).

Освічений – це той, хто має освіту, культурний: «освічений (а, е) народ, суспільство, товариство, людина». Отже, у висловах «освічена вулиця», «освічене електричними вогнями місто» слова **освічена, освічене** потрібно виправити на **освітлена, освітлене**.

Особливої уваги потребує часте й недоречне вживання нашими студентами слова **«рахуємо»**. Наприклад, можна почути таке: *«Я прийшов на рахунок передачі модуля»*, *«рахую, що це не правильно»*, *«рахую можливим»* та ін. При доброму знанні української та російської мов легко виявити, що не кожне значення російського слова **считать** перекладається українською як **рахувати** і, відповідно, не кожне значення російського слова **счет** – як **рахунок**. Ось декілька прикладів:

- считать возможным – *вважати (визнавати) за можливе (можливим);*

- считать своим долгом – *вважати своїм обов'язком (за свій обов'язок);*

- каждая минута на счету – *не можна гаяти ні хвилини(жодної хвилини), кожна хвилина порашована;*

- на этот счёт – *щодо цього;*

- это не в счет – *це не береться до уваги;*

- покончить счёты – *покінчити (порвати) з усім;*

- в конечном счёте – *в остаточному підсумку, врешті-решт, зрештою.*

Можна сказати «вніс гроші на рахунок у банку», «відкрив рахунок», «заплатив згідно з рахунком», а наведені вище фрази слід виправити: *«Я прийшов спитати про перездачу модуля (стосовно модуля)», «вважаю (думаю), що це неправильно», «вважаю за можливе»*.

Так само детально слід зупинитися на вживанні слова **питання**. Його вживають, де треба і не треба. Ним зловживають, виступаючи на зборах, нарадах, пишучи різні ділові папери; численні сполучення з цим словом оканцелярюють мовлення, роблять штампованим, «дерев'яним». Питання ставлять, піднімають, зачіпають, порушують, торкаються, розглядають, обговорюють, вирішують; воно важливе, першочергове, складне, злободенне, гостре, заслухане, поставлене, підняте, порушене, передане, болюче; виносять питання на передній край, на питанні зупиняються, недостатньо реагують на питання, справляються з питанням. До ще більшого оканцелярення мови призводить те, що віддієслівний за своїм походженням іменник **питання** вживається поряд з іншими віддієслівними іменниками. Наприклад, *«питання створення гарних умов праці»*, *«вирішення питання фінансування»*, *«питання збереження навколишнього середовища (довкілля)»*, *«питання забезпечення розв'язання питання» (!)* та ін.

У багатьох випадках, до речі, без слова **питання** можна легко обійтися, і це аж ніяк не впливає на значення повідомлення, можна також замінити іншими словами:

– доповідач торкнувся питання розвитку демократії – *доповідач говорив про розвиток демократії*;

– хочу зупинитися на питанні, що мене найбільше хвилює – *хочу сказати про те, що мене найбільше хвилює*;

– не все вирішено в питанні збереження документації – *не все зроблено, щоб зберегти документацію*.

Пам'ятаймо: соціальна шкідливість штампів у тому, що суспільство швидко звикає до них. Тиражовані, повторювані, вони стають елементом суспільної свідомості і, за низького рівня критичного мислення, загальної байдужості до культури власного мовлення, ведуть лише до дрімучої одноманітності, безликості, безбарвності.

2. Розвиток фахового мовлення студентів інженерних спеціальностей на заняттях з української мови за професійним спрямуванням

Одним із першочергових завдань викладача-мовника – навчити студентів-нефілологів усіх спеціальностей мови ділових паперів, спеціальних текстів, багатства ділової лексики та фразеології української мови. Тому об'єктом проблемного навчання виявляються правильний вибір слова, що застерігає від помилок у неправильному вживанні усталених форм, сполук, прийменників, що разом є засобом боротьби за чистоту і правильність мови.

Важливою ділянкою на шляху подолання труднощів, пов'язаних із перекладом текстів, є вибір прийменника. Сфера вживання прийменників у діловій мові необмежена, тому варто врахувати деякі застереження. Виражаючи смислові відношення між словами не самотійно, а спільно з відмінковими закінченнями іменника або займенника, він утворює прийменниково-відмінкову конструкцію (напр., *занепокоєні з приводу поведінки – занепокоєні поведінкою*). Існує розгалужена система синонімів із зазначенням різних відношень:

– **просторових**: *зі станції, із будинку, з курсу, посеред кімнати, л/п/й стола, поперед нас, поза увагою, попід парканом, з-під шафи, понад річкою, через проблеми, уздовж траси, крізь отвір, навпроти журі, проміж цеглинами та ін.*

– **часових**: *під чаї навчання, напередодні тесту, наприкінці сесії, протягом кварталу, об обідній порі, близько години, (у)впродовж дня, після практики та ін.;*

– **причинових:** *через хворобу, за обставин, у зв'язку з відпусткою, (у)внаслідок стихії, у силу обставин та ін.;*

– **мети:** *зادля успіху, щодо покращення, для звіту, заради спільної мети, на випадок та ін.;*

– **допустовості:** *завдяки тренуванням, попри труднощі, відповідно до умов, при нагоді, окрім навчання, у разі потреби, незважаючи на зауваження та ін.*

Значна кількість помилок у студентських роботах і в усному мовленні (часто також чуємо і по телебаченню) трапляється при побудові словосполучень з прийменниками – калюк з російської. Найбільше помилок припадає на прийменник **по** та **в**. В українській мові прийменник **ПО** має вживатись залежно від контексту як **НА, ЗА, З, ІЗ, ДО, ЧЕРЕЗ, ЩОДО, У, ПО, ПІСЛЯ** або взагалі як безприйменникова конструкція (рос. оцeнить по достоинству – укр. оцінити належно; по ошибке – помилково). Наприклад:

1. Рос. **по** – укр. **за, з/із:** по договоренности – *за домовленістю*, по необходимости – *за необхідності*, по поручению – *за дорученням*, по указанию – *за вказівкою*, по вине – *з вини*, по инициативе – *з ініціативи*, полномочия по найму – *повноваження із найму*.

2. Рос. **по** – укр. **з:** учитель з фізики, іспит з математики, відділ з питань збуту і т. ін.;

3. Рос. **по** – укр. **через:** по недоразумению – *через непорозуміння*, по болезни – *через хворобу*;

4. Рос. **по** – укр. **щодо:** мероприятия по усилению – *заходи щодо посилення*, конкретное предложение по ... – *конкретна пропозицій щодо*;

5. Рос **по** – укр. **після:** по окончании действия контракта – *після закінчення дії контракту*, по возвращении – *після повернення*, по предъявлению документа – *після подачі документа*;

6. Рос **по** – укр. **на:** по усмотрению – *на розсуд*, по требованию – *на вимогу*, по просьбе – *на прохання*, по предложению директора – *на пропозицію директора*;

7. Рос. **по** – укр. **до:** пришлось по вкусу – *припало до смаку*;

8. Рос. **по** – укр. **у:** ответчик по делу – *відповідач у справі*;

9. Рос. **по** – укр. **по** (дуже рідко!): по очереди – *по черзі*, ставка по кредитам – *ставка по кредитах*, принадлежит по праву – *належить по праву*; по ходу дела – *по ходу справи*.

Російські словосполучення з прийменником **В** українською мовою передаються за допомогою прийменників **НА, ДО, З/ЗА, ПРИ, У/В, ЯК, О/ОБ**, або ж безприйменниковими конструкціями. Наприклад:

– в случае – **на** випадок, в защиту – **на** захист, восстановить в должности – *поновити на посаді*;

– ввести в состав – *ввести до складу*, вовлекать в работу – *залучати до роботи*, взнос в бюджет – *внесок до бюджету*, внесение изменений в ... – *внесення змін до...*;

– в соответствии с... – *згідно з...*;

– в случае необходимости – *за необхідності* і т.ін.

Синтаксичні норми пояснюються національною специфікою мови, вмілі використання прийменників у діловій мові сприяє піднесенню рІІІПЧ мовної культури.

Значна частина помилок студентів-нефілологів при укладанні текстів пов'язана із пошуком відповідників дієприкметників в українській мові, наприклад: рос. м. *используемый (инструмент), пересекающиеся (балки), выполняемая (работа), скомбинированные (участки), находящийся (в отдалении)*.

Дієприкметники мають категорії виду, стану (активний і пасивний), часу, роду, відмінка. Проте, в українській мові рідковживаними є дієприкметники теперішнього часу пасивного стану (із суфіксами **-уч-** (**-юч-**) і **-ч-** (**-яч-**) і взагалі відсутні теперішнього часу пасивного стану (рос. на **-емый**).

У перекладі з російської українським відповідником є так званий **описовий зворот (або підрядним реченням)**.

Усе сказане можна відобразити в таких таблицях 1 і 2.

Таблица 1

Час	Мова	Активний стан	Пасивний стан
Теперішній	Російська	-ущ/ющ (ий), -аш/ящ(ий) (знающий, пересекающийся)	-емый (используемый, размещаемый)
Теперішній	Українська	-ч(ий) зрідка! (<i>правлячий</i>) Преважно описовий зворот (той, який/що перетинається, той, який/що править	лише описовий зворот який використовується, який розміщується

Таблица 2

Час	Мова	Активний стан	Пасивний стан
Минулий	Російська	-вш/ш(ий): <i>получивший, предложивший</i>	-нн(ый); -т(ый): <i>скомбинированный, полученный, взятый</i>

Минулий	Українська	-л(ий): почорнілий, скам'янілий; а також описовий зворот (той, який/що отримав	-н(ий): <i>сcombinationаний,</i> -т(ий): <i>взятий,</i> <i>механізований.</i>
---------	------------	--	--

Як відомо, специфічною рисою офіційно-ділового стилю є наявність у мові *типових мовних зворотів*, – *штампів*. В українській мові (як і в будь-якій іншій) вони мають свою специфіку і тому потребують окремого вивчення. Виняткова роль цих зворотів – у прискоренні сприйняття і розуміння текстів.

Наведемо найбільш уживані лексичні й фразеологічні покручі в українській мові, утворені шляхом калькування з російської:

- діюче законодавство – **чинне законодавство**;
- громадянське законодавство – **цивільне законодавство**;
- приймати зобов'язання – **брати зобов'язання**;
- приймати участь – **брати участь**;
- дисциплінарне взыскание – **дисциплінарне стягнення**;
- повістка дня – **порядок денний**;
- відповідно з... – **згідно з...(чим?), відповідно до (чого?)**;
- виплатити збитки – **відшкодувати збитки**;
- обортові кошти – **обігові кошти**;
- нанести збитки (принести шкоду) – **завдати шкоди (збитків)**;
- понести збитки – **зазнати збитків**;
- в залежності від підстав – **залежно від підстав**;
- у зв'язку з сімейними обставинами – **за сімейних обставин**;
- довідка прикладається – **довідку додаю, додаток**;
- обоюдна згода – **обопільна згода**;
- грошові засоби, грошові кошти – **кошти**;
- відпустка за свій рахунок – **відпустка без утримання**;
- працюю старостою групи – **виконую обов'язки старости групи**;
- користується авторитетом – **має авторитет, має шану**;
- глибокоповажний пан – **високоповажний пане, шановний пане**;
- буду будувати – **будуватиму**;
- забезпечити безпеку – **гарантувати безпеку**;
- дати добро на ... (щось) – **дати згоду на ...**;
- взаємовідносини – **взаємини, відносини**;
- халатне відношення – **байдуже, недбале ставлення**;
- працювати круглодобово – **працювати цілодобово**;
- до уваги приймається та обставина – **до уваги береться та обставина**;

- підготувати доклад – *підготувати доповідь*;
 - поділені за слідуючими ознаками – *поділені за такими ознаками*;
 - любе питання – *будь-яке питання*
- і т.ін.

Часто-густо «забувають» наші студенти й про те, що унікальність української мови щодо російської виявляється й у вживанні службових частин мови – сполучників, прийменників, часток. Український сполучник сурядності *і* може чергуватися з *й*, їхнім синонімом може бути сполучник *та*. У російській мові таких особливостей щодо *и* немає.

Українські сполучники зі значенням причиновості: *бо, тому що, через те що, оскільки, у зв'язку з тим, що...* (останній характерний для офіційно-ділової сфери). У російській еквівалентами їм будуть: *ибо, потому что, так как, поскольку, оттого что*.

У зв'язку з цим в українській мові часто вживають небажану кальку «*так як*», що є ненормативним: «*Змагання не відбулися, так як прийшло мало людей*» (необхідно: *тому що, бо, оскільки*).

Уживання *так як* можливе в таких випадках: «*Говорив так, як ніколи досі*»; «*Вимовляв так, як закріплено нормами вимови*». Треба завжди пам'ятати про недоречність буквального перекладу, а також і про те, що українська мова має свою неповторну лексику і фразеологію, свої багаті виражальні засоби. Навчати цього треба глибоко й ґрунтовно протягом усього навчання у школі, а в університеті – розвивати і вдосконалювати набуті знання.

3. Данина моді чи українсько-англійський суржик: англіцизми в сучасній українській мові

Останніми роками Україна активно інтегрується в міжнародний безпековий, інформаційний та культурний простір. Відкритість українського суспільства, можливість його громадян вільно подорожувати світом, значна кількість туристів з-за кордону, участь українських представників у міжнародних мистецьких конкурсах, фестивалях, спортивних змаганнях, підвищена зацікавленість у вивченні іноземних мов, функціонування Інтернету, а з початком російсько-української війни (особливо її гарячої фази) навчання і лікування наших військових за кордоном надзвичайно посилили міждержавні і міжмовні контакти. А отже, ці процеси зумовили значне оновлення лексики української мови. Вже давно звичними для нашого вуха стали слова на позначення назв:

– *побуту* – *бриджі, джемпер, джинси, крекер, ланч, міксер, плед, секондхенд, тостер, хендмейд, худі, шорти*;

– **електроніки** – акаунт, браузер, гаджет, Інтернет, комп'ютер, ноутбук, принтер, процесор, сканер, смартфон, юзер;

– **спорту** – байкер, боулінг, дайвінг, плеймейкер, раунд, сет, скейтборд, тайм-аут;

– **професій** – аніматор, аудитор, брокер, дизайнер, дилер, копірайтер, логіст, маркетолог, мерчендайзер, провайдер, продюсер, промоутер, ріелтор, сек'юриті, спічрайтер;

– **масові культури** – бізнес-вумен, бізнес-леді, бойфренд, джентльмен, імідж, кросворд, майстер-клас, мітинг, постер, рімейк, ток-шоу, феєшенбельний, хіт, хіт-парад, шоу-рум тощо.

Сьогодні в українській мові існує величезна кількість англійських слів, що офіційно значаться в поважних українських словниках. Проте, ставлення лінгвістів до цього явища неоднозначне. Є експерти, які цілком схвально ставляться до активного функціонування таких слів в українській мові: «Вони вважають, що мови мають інтенсивно розвиватися, щоб відображати постійно мінливі тенденції та реалії, а коли вони приходять ззовні, для їхнього вираження потрібні слова, запозичені з тієї ж культури»².

Проте, є чимало фахівців, які вважають, що такі процеси сильно шкодять українській мові, витісняючи її питому лексику: «На думку опонентів, слова, запозичені з англійської, заважають визнанню рідної мови, підривають соціалізацію і навіть можуть негативно вплинути на традиційну граматику та морфологію»³.

Серед англіцизмів, «модних» у мовленні журналістів, теле- і радіоведучих, а відтак і в масовій молодіжній культурі, без яких проте можна було б обійтися, наприклад:

– **акаунт** – обліковий запис, «обліковка»;

– **блекаут** – системна аварія в енергосистемі, що супроводжується масовим відключенням споживачів;

– **буккросинг** – книгообіг, книгообмін;

– **булінг** – цькування;

– **дискурс** – міркування, довід, доказ;

– **дедлайн** – кінцевий термін;

– **інфлуенсер** – впливовець;

– **кешбек** – повернення клієнтові частини грошей за сплачені картою покупки; по суті, відкладені знижка;

– **контент** – інформаційний зміст сайта: тексти, графіка, звукова інформація; книги, газети, збірники статей;

² Мартинова Т.Г., Кукушкін В.В. Англіцизми в сучасній українській мові. Закарпатські філологічні студії. Ужгород: УНУ, 2023. Вип. 28. Т. 1. С. 57.

³ Там само.

- **комікс** – послідовність малюнків, зазвичай із короткими текстами, які створюють певну зв'язну розповідь;
 - **лайк** – вподобайка;
 - **лайфхак** – корисна порада, що допоможе розв'язати ту чи іншу проблему;
 - **локаут** – зупинка роботи або істотне скорочення обсягів роботи підприємства зі скороченням заробітної плати з метою тиску на працівників з боку роботодавця;
 - **локдаун** – це нагальний протокол дій і система обмежувальних заходів з метою запобігти поширенню захворюваності;
 - **мастрід** – «те, що варто читати», «варточит»;
 - **онлайн** – «на лінії», «на зв'язку», «у мережі»;
 - **офлайн** – «поза лінією»; вживається в комп'ютерних технологіях і телекомунікаціях;
 - **подкаст** – різновид аудіо- і відеоконтента, коли один чи два ведучих обговорюють різні теми; подкаст від інтерв'ю відрізняється тим, що в інтерв'ю ведучий ставить запитання гостю, а в розмовному подкасті кожен постає в ролі ведучого і висловлює свої думки;
 - **пазл** – складна картинка на зразок мозаїки, головоломка;
 - **скіл, скіли** – навичка, вміння, управність;
 - **селфі** – самознімка, самофотографування;
 - **стікер** – наліпка;
 - **тимблдинг** – гуртування, колективна праця;
 - **фідбек** – відгук, зворотний зв'язок;
 - **хайп** – шум, галас, лемент;
 - **челендж** – виклик, змаг, змагання
- тощо.

Інколи здається, що до українсько-російського суржику долучився ще й українсько-англійський, широко вживаний у засобах масової інформації, освіті, науці, культурі, політиці. Як слушно зауважують українські науковці Мартинова Т.І. й Кукушкін В.В.: «Прихильники «золотої середини» вважають, що все має бути в міру. Звісно, надмірне використання англіцизмів у мовленні може неймовірно ускладнити розуміння мовця, особливо для тих, хто не належить до його/її соціальної групи або працює в іншій сфері»⁴.

ВИСНОВОК

Отже, підбиваючи підсумки викладеного вище, слід наголосити на необхідності підвищення уваги з боку держави до викладання

⁴ Мартинова Т.Г., Кукушкін В.В. Англіцизми в сучасній українській мові. Закарпатські філологічні студії. Ужгород: УНУ, 2023. Вип. 28. Т. 1. С. 57.

української мови в середніх і вищих навчальних закладах, зокрема дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» для студентів-нефілологів усіх спеціальностей, а саме:

- видання якісної навчальної літератури з дисципліни;
- значного збільшення, а не зменшення обсягу навчальних годин;
- повернення у вищих навчальних закладах іспиту з дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» в кінці вивчення курсу (замість заліку);
- запровадження державного іспиту з української мови (за професійним спрямуванням) у вищих навчальних закладах.

А головне, щоб мовне законодавство в Україні ефективно запрацювало, саме державна влада має створити для цього красиві, сприятливі умови, як моральні, так і матеріальні, на всіх рівнях суспільного життя, заохочуючи громадян до глибокого і всебічного вивчення мови, літератури й історії своєї держави, бо лише високі освіта, наука і культура, патріотичне виховання є запорукою її добробуту і процвітання.

АНОТАЦІЯ

У скарбниці духовних цінностей кожного народу чільне місце посідає державна мова, оскільки виконує в суспільстві цілий ряд надважливих функцій: крім комунікативної, засобу спілкування і порозуміння між людьми, це і мислетворча, і пізнавальна, і філософсько-світоглядна, ідентифікаційна, етична, естетична, експресивна, волонтеративна, виховна, і певна річ, державотворча функції. Дбати про очищення мови від усякого засмічення й про дальше піднесення її культурного рівня – це обов'язок усього українського суспільства, не кажучи вже про тих людей, що безпосередньо працюють над мовою – вчених-мовознавців, письменників, журналістів, дикторів, працівників редакцій і видавництв, викладачів середніх і вищих закладів освіти. Адже від якості наших навчальних програм, підручників, засобів масової інформації і художньої літератури залежить якість володіння громадянами державною мовою і, як наслідок, – рівень культури українського суспільства загалом.

Високою культурою мовлення мають також відзначатися і публічні виступи найвищих посадовців держави, бо це важлива складова патріотичного виховання української молоді і запорука єдності всього українського суспільства, що перебуває у війні.

Першочерговим завданням у цьому питанні є:

- видання якісної навчальної літератури з дисципліни;

- значного збільшення, а не зменшення, обсягу навчальних годин у середніх і вищих навчальних закладах на вивчення української мови;
- повернення іспиту з дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» в кінці вивчення курсу (замість заліку) у вищих навчальних закладах;
- запровадження державного іспиту з української мови (за професійним спрямуванням) у вищих навчальних закладах,
- поширювати знання про Україну, історію її держави і багатовікової культури, важливої складової – мови.

Гарантом існування й усебічного розвитку мови є держава, а гарантом усебічного розвитку і процвітання держави – є мова.

Література

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ: Академія, 2004. 342 с.
2. Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. Київ: Вища школа, 1985. 360 с.
3. Зубков Н. Сучасний український правопис. Комплексний довідник. Харків: Торсінг, 2012. 208 с.
4. Козачук Г.О. Українська мова. Практикум. Навч. посіб. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ: Вища школа, 2008. 414 с.
5. Лавренюк В.В. Лексична, граматична, стилістична норми в мові ділових паперів: Тренінг-курс. Одеса: НУОП, 2017. 126 с.
6. Мартинова Т.Г., Кукушкін В.В. Англіцизми в сучасній українській мові. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород: УНУ, 2023. Вип. 28. Т.1. С. 56-59.
7. Франко І.Я. Гімн. *Зібрання творів у 50-ти томах*. Київ: Наукова думка, 1976. Т.1. С. 24-26.

Information about the author:

Lavreniuk Violetta Vasylivna,

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of Information Activities and
Media Communications

Odessa Polytechnic National University

1, Shevchenko Ave., Odessa, 65044, Ukraine